

HATIDŽA ČAR

JEDNA BUJURULDIJA BOSANSKOG NAMJESNIKA
JEGEN MEHMED-PAŠE IZ 1743. GODINE

U sidžilu tešanjskog kadije koji se nalazi u Arhivu Orientalnog instituta pod br. 21 nalazi se jedan interesantan dokument koji govori o preventivnim mjerama preduzetim od strane austrijskih vlasti prilikom pojave kuge u Bosni 1743. godine. To je prepis bujuruldije bosanskog namjesnika Jegen Mehmed-paše.¹ Bujuruldija je datirana 3. šabana 1156. god. (22. IX 1743), a bila je upućena sarajevskom naibu, te kadijama na obali Save i drugim odgovornim ličnostima lokalne administracije u Bosni sa naređenjem da se obavijeste zainteresirani putnici i trgovci o preventivnim mjerama koje je preduzela austrijska strana u cilju zaštite protiv epidemije kuge i da im se strogo naredi da su dužni pridržavati se tih mjera.

Poznato je da je prošlih stoljeća kuga bila česta pojava u našim krajevima. Katkada je pustošila čitava područja o čemu govore i razni domaći izvori. Fra Nikola Lašvanin u svom Ljetopisu spominje epidemiju kuge iz 1731, kao i 1743. god. i kaže da kuga tih godina nije pošteđila ni jedan grad, varoš ni selo u Bosni; da se u Sarajevu, Mostaru i Banja Luci na dan po trista mrtvaca kopalo.²

Kako su postojale intenzivne komunikacije i privredne veze između dvije države, Osmanske Carevine i Austrije, to su već od šesnaestog stoljeća počele da se sprovode zaštitne mjere od epidemijskih bolesti. Austrija je formirala posebne ustanove koje su donosile razne odredbe i propise za obezbjeđenje zdravstvenog kordona. Propisi su predviđali uspostavljanje lazareta u kojima su svi putnici iz Turske bili obavezni provesti određeno vrijeme: dva-

¹ Jegen Mehmed-paša namjesnikovao je u Bosni od 1742. do 1744. god. Njegovi protivnici uspjeli su raznim spletkama da bude razriješen ove dužnosti. Umro je u vojni protiv Perzije. Vidi: Salih Sidki Hadžihausejnović-Muvekkit, *Tarihi Bosna*, str. 137, Orientalni institut br.

766; Safvet beg Bašagić-Redžepašić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*, str. 181.

² Dr fra Julijan Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, Glasnik Zemaljskog muzeja XXVII — 1915, Sarajevo, 1915, str. 1—36.

deset i jedan dan obavezno, bez obzira da li je epidemija kuge bila u toku; ako je bilo nagovještaja kuge tada još jednu sedmicu, a u slučaju stvarne pojave epidemije izolacija je trajala od četrdeset dana pa naviše. U izuzetno teškim situacijama granica se potpuno zatvarala i promet obustavljao.

Putnici su bili dužni pružiti upravniku lazareta potpuno obavještenje o svom identitetu, mjestu boravka, pravcu kretanja, vrsti, količini i porijeklu robe koju sa sobom nose u Austriju. Za vrijeme boravka u kontumaciji putnici su bili opskrbljeni svim onim što je bilo potrebno za jedan takav boravak.

Osim što su imali funkciju izolacionih stanica, lazareti su imali funkciju, sličnu hanovima i karavansarajima, za smještaj isključivo trgovaca i drugih putnika iz Turske. Tu se često odvijala i živa trgovina. U lazaretima sa mletačke strane od 1621. godine ustanovljen je posrednik između trgovaca raznih nacionalnosti i uprave lazareta, a 1634. godine trgovci su zahtijevali da se pored ostalih jezika u korespondenciji u lazaretu uvede i upotreba hrvatskog i turskog jezika.³

Poznato je da su lazareti osnivani na graničnim kopnenim i vodenim prelazima između turskog i austrijskog carstva: u Zemunu od 1730. god., u Brodu, Sremskoj Mitrovici i Gradiški od 1740. god., u Paraćinu, Čačku i Crnoj Bari od prve polovine osamnaestog stoljeća. Pored toga lazareti su osnivani i uz veće luke Dubrovačke i Mletačke Republike. Dubrovačka Republika uredila je stalni sanitarni kordon prema BiH od šesnaestog stoljeća. Međutim, poznato je da je takve mjere sprovodila i znatno ranije. Zna se da je još 27. VII 1377. god. Veliko vijeće donijelo odredbe po kojima strani trgovci nisu mogli ući u grad ako nisu proveli trideset dana na Mrkanu, ili Cavtatu. Lazaret je postojao i na Mljetu od 1397. god. Od lazareta koje su uspostavljali Mlečani najvažniji su bili oni u Splitu (1581), Zadru,⁴ Boki Kotorskoj (1622) i Herceg-Novom (1700). U Meljinama, kod Herceg-Novog, lazaret se nalazio u samoj zgradi samostana i kao takav funkcionisao sve do 1934. god.

³ Seid Traljić, *Trgovina BiH sa lukama Dalmacije i Dubrovnika u XVII i XVIII st.*, Pomorski zbornik povodom 20. godišnjice Dana mornarice i pomorstva Jugoslavije, Zagreb, MCML XII, str. 343—369.

⁴ Seid Traljić u citiranom radu na strani 369. daje opis lazareta u Zadru koji je podignut 1782. godine:

»Lazaret se sastojao od dviju zgrada i posebnog dvorišta ograđenog zidom veličine 2 × 17 koraka. Jedna zgrada veličine 2 × 4 koraka služila je za čuvare lazareta. U prizemlju je bila pisarna i jedna prostorija za stražare. Na katu je bila

kuhinja i soba za stražare. Zgrada za putnike (bila je dugačka 15, široka 4, a visoka 5 koraka. U prizemlju su bile dvije prostorije za putnike u kojima se nalazilo ognjište. Tu je bila i staja za njihove konje. Stubište prema prvom spratu bilo je dvostrano i građeno od kamena. Cijelom dužinom prvog kata protezao se hodnik ograđen niskim zidom prema vani. Taj se kat sastojao iz dva dijela, a svaki dio imao je po jednu kuhinju i dvije sobe za putnike. Iznad hodnika i navedenih prostorija pružao se tavan.«

Kuga koja se spominje u navedenom dokumentu bila je očito većih razmjera, jer je u Austriji izazvala strah od mogućeg širenja i na njenoj teritoriji. Da je epidemija bila većih razmjera svjedoči i to što je ostavljen samo jedan granični prelaz radi efikasnije zaštite, i to u Brodu, gdje putnici i trgovci treba da ostanu izolovani sedam sedmica. Istovremeno je naređeno d se lazareti u Sremskoj Mitrovici i Gradiški zatvore.

Naredbe je izdao osječki general pod čijim su predsjedništvom radile zdravstvene komisije⁵ lazareta u Zemunu, Sremskoj Mitrovici i Gradiški. Također je naređeno da se u Austriju ne smije uvoziti pamuk, vuna, krzno i slična roba koja bi mogla biti prenosilac zarazne bolesti.

Da bi udovoljio ovim zahtjevima, bosanski namjesnik je svojom bujuruldijom obavijestio sarajevskog naiba, kao i kadije na području od Zvornika do Gradiške, te emine skela na obali rijeke Save i zadužio ih za konkretno sprovođenje i izvršenje njegove naredbe. O svemu najbolje govori sadržaj bujuruldije koju prezentiramo.⁶

باضم کیم کیم غازی پاشا حضرت نیک پور لکیر

سرای بوسنه نامی فضیلکده افندیرو شرایع شکارازو رفقه، غواد اشقیه دارنجه صاوان کناریه واقع قضا افندیرو
فضله و مفادیه الامتل والاوان صاوانت حلقه اوله اسکله از ضابطلر و امیندر و تجار زبیده ربع انها اولونکر
دو اشکام تجار مندی و با حسیه بی جریه تجار کونامرد و علقه سندی بیری هیفته لازارته جکر ملک و متروکی و غواد اشقیه
اولان لازارته لری قیاس حرب تجار اجنیه و در جاننده ناطوب تجروانه هیفته کت اشکام کوم لازارته تعیین و وبا
حسیه لغی وضع اولونی به و کمن ینیه و بیاض و کورک منکله امتناعی شمد ملک کتور ملک کتور کتور کتور کتور کتور کتور
اکاه ایچیه اوسک جنرال کتور بوسنه به تجریم و بنیبه و اکاه الواسین انکس ایملن اکده سسکله سرای بوسنه نامی کتور
میرالکسین صغیر صغیر بزرگ صغیر سرای کتور بنیبه و اکاه و سیر کتور صاوانت حلقه اوله قضا افندیرو سیر صغیر کتور کتور
واقع اوله کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
شمد ملک کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
سیر هیفته کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
تجر و اصدا و رفقه اوله الاغوالا قرانیه جو دراز و عرقه حسیه سنا شتر قیبه اولونکر و سیر کتور کتور کتور کتور کتور کتور
ایملک انکار اولونه حلیه کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
کتور
اولونکر ۱۵۶۸

[Prevod]:

»Prepis bujuruldije sa pečatom njegove ekselencije Gazi Jegen Mehmed-paše:

⁵ Zdravstvene komisije obrazovane su u svakom generalatu i radile su pod predsjedništvom generala. Djelovale su do 1776, kada je ukinut Carski zdravstveni savjet,

a ta nadležnost prešla na Ratni savjet.
⁶ Arhiv Orijentalnog instituta, Sidžil tešanjskog kadije, br. 21, strana 19a, dokumenat br. 2.

Učenom gospodinu sarajevskom naibu, gospodi kadijama duž obale Save od Zvornika do Gradiške, nosiocima šerijata — neka im se poveća učenost — ponosu sebi ravnih i jednakih, zabitima, eminima i trgovcima na skelama na obali Save — neka im se poveću vrijednost — saopštava se sljedeće:

Osiječki general je pisao i upozorio Bosanski Divan, zamolivši da se primi na znanje da je sada sa austrijske strane iz straha od epidemije kuge određeno sljedeće:

da se trgovci upućuju samo u lazaret koji se nalazi u tvrđavi Brod, da su lazareti u Mitrovici i Gradiški zatvoreni;

da trgovci idu samo preko Broda i da tamo ponovo ostanu sedam sedmica, da se, dok traje epidemija, ne nosi (u Austriju) pamuk, vuna, krzno i slična roba;

da se na to upozore trgovci i obavijesti o tome.

S obzirom na to, ti koji si naib Sarajeva, upozori na ovo i upoznaj sarajevske trgovce, a vi, gospoda kadije uz obalu Save, upozorite na ovo i strogo naredite trgovcima, eminima skela i zabitima koji se nalaze pod vašom upravom.

Ova bujuruldija je napisana i izdata da upoznate i obavijestite o lazaretu, kako je molio spomenuti general, te da se u Austriju ne uvozi krzno, pamuk, vuna i slična roba, da trgovci koji putuju ne idu preko Mitrovice i Gradiške, nego da se upućuju pravo u lazaret koji je određen u tvrđavi Brod, da bi tamo proveli sedam sedmica.

U vezi s tim određen je za mubašira (donosioca) prvi među sebi ravnima, jedan od mojih čokadara, Husejn. Kada dođe nužno je da prema molbi spomenutog generala, a kako je gore izloženo, upozorite sve trgovce da sada ne nose (u Austriju) vunu, pamuk, krzno i sličnu robu, a sa drugom robom da idu prema Brodu, da ne idu preko Mitrovice i Gradiške, što je zabranjeno.

O svemu tome obavijestite Bosanski Divan i postupite prema bujuruldiji.

Zapisano: 3. šabana 1156.« (22. IX 1743. god.)

Z u s a m m e n f a s s u n g

EIN BUYURULDU DES BOSNISCHEN STATTHALTERS JEGEN MEHMED PASCHAS AUS DEM JAHRE 1743

Im Sicill des Kadis von Tešanj, der sich im Archiv des Orientalischen Instituts in Sarajevo befindet, unter dem Nummer 21 ist die Abschrift des *Buyuruldus* vom bosnischen Statthalters Jegen Mehmed Paschas bewahrt.

Der *Buyuruldu* ist am 22. 9. 1743 datiert und an die verantwortlichen Personen der Lokalverwaltung gerichtet. Das ist eine Verordnung über das Achten der Bestimmung über die Präventivmassregeln, die die österreichische Seite, zum Zweck des Schutzes gegen die Pestepidemie, die im Jahre 1743 herrschte, unternommen hat.